شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ
سەلەپىييە دەۋىتى

ئېنىقلىما:

سەلەپىييە دەۋىتى رىسالەت دەۋرىدىن باشلانغان سەلەپ ـ سالىھلارنىڭ تۇتقان يولىغا قايتىشقا چاقىرىدىغان دەۋەتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ سەلەپىييە دەۋىتى ئىسلام دۇنياسىدىكى پىكىر جەھەتتىكى قاتماللىق ۋە قالاقلىق نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەن ئىسلاھات ھەرىكەتلىرىنىڭ باشلامچىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ ساغلام ئاساسىغا قايتىشقا چاقىرىدۇ، تەۋھىد ئوقۇمىنى ئۇنىڭغا ئارىلىشىۋالغان تۈرلۈك شېرىكلەردىن تازىلاشتا چىڭ تۇرىدۇ. ئۇنى، بەزىلەر شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ ئىسمىغا ئاساسەن خاتا ھالدا «ۋەھھابىيلار» دەپ ئاتايدۇ. ئۇ يېڭى بىر مەزھەپ ياكى ئىجاد قىلىنغان بىر تەرىقەمۇ ئەمەس، ئۇ سەلەپىييە دەۋىتىنىڭ داۋامى ۋە يېڭىلىنىشى. ئۇ ئاللاھ تائالانىڭ «ھەممىدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان مۇھاجىرلار ۋە ئەنسارلاردىن، ياخشىلىق قىلىش بىلەن ئۇلارغا ئەگەشكەنلەر (يەنى تابىئىنلار ۋە قىيامەتكىچە ئۇلارنىڭ يولىدا ماڭغانلار) دىن الله رازى بولدى، ئۇلارمۇ الله دىن مەمنۇن بولدى. الله ئۇلارغا ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرنى تەييارلىدى، ئۇلار جەننەتتە مەڭگۈ قالىدۇ، بۇ چوڭ بەختتۇر»[①] دېگەن ئايىتى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نىجاتلىققا ئېرىشىدىغان پىرقە ھەققىدە ئېيتقان «ئۇلار مەن ۋە ئەسھابلىرىم تۇرىۋاتقان يوللىنىڭ ئۇسۇل بويىچە ماڭغانلار» دېگەن ھەدىسىگە ئەمەل قىلغان ھالدا، سەلەپ ـ سالىھلارنىڭ سىزىقى ۋە ئۇلارنىڭ ئۇسۇلى بويىچە مېڭىشقا چاقىرىدىغان مېتود ۋە چاقىرىقتىن ئىبارەت.

قورۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

◈ يېقىنقى زامان تارىخىمىزدىكى سەلەپىييە دەۋىتىنىڭ ئاساسلىق كىشىلىرىدىن بىرى شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھاب ئەلمۇشەررىفى ئەتتەمىيمي ئەننەجدي(1115ھـ ـ 1206ھـ/ 1703م ـ 1791م)دۇر.

ـ رىيادقا يېقىن يەردىكى ئۇيەينە دېگەن جايدا دۇنياغا كەلگەن ۋە دەسلەپكى باسقۇچتىكى ھەنبەلىي فىقھىسى، تەپسىر، ھەدىس ئىلىملىرىنى دادىسىنىڭ قولىدا ئۆگەنگەن، ئون ياشقا كىرگەندە قۇرئان كەرىمنى يادلاپ بولغان.

ـ مەككىگە ھەج قىلىش ئۈچۈن بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ ئالىملىرىدا ئوقۇغان، ئارقىدىن شەرئىي ئىلىملىرىنى تولۇقلاش ئۈچۈن مەدىنىگە بارغان ۋە ئۇ يەردە شەيخ مۇھەممەد ھايات ئەسسىندىي (1165ھـ ۋاپات بولغان) بىلەن ئۇچراشقان, ئۇنىڭ كۆچلۈك تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇ يەنە شەيخ ئابدۇللاھ ئىبنى ئىبراھىم ئال سەيفتىنمۇ دەرس ئالغان.

(①) تەۋبە سۈرىسى، 100 ـ ئايەت.

www.munber.org

- ئۆيەيىنەگە قايتىپ كېلىپ، ئارقىدىنلا بەسرە، مۇسىل ۋە باغدادلارنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن (1136ھ - 1724ھ) ئىراققا بارغان ۋە ھەر بىر شەھەرگە بارغاندا ئۇ يەرنىڭ شەيخ ۋە ئۆلىمالىرى بىلەن ئۇچرىشىپ ئۇلاردىن ئىلىم ئىگەللىگەن.

- ئۇ ئىلاجىسىز ھالدا بەسرەدىن ئەھساغا، ئۇ يەردىن دادىسى قازىلىق قىلىۋاتقان شەھەر ھۇرەيىملاغا قايتىپ كەلگەن ۋە ئاشكارا ھالدا تەۋھىدكە چاقىرىشنى باشلىۋەتكەن. ئۇ ۋاقىت ھىجرىيە 1143، مىلادى 1730 - يىلى ئىدى. بىراق، بىر قىسىم ئەخمەقلەرنىڭ ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە سۇيىقەست قىلغانلىقى سەۋەبلىك ئۇ ھۇرەيىملادىن ئۇيەيىنەگە بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ ۋالىسى ئوسمان ئىبنى مۇئەممەرگە ئۆزىنىڭ دەۋىتىنى ئىزاھلىغان. ۋالىي ئۇنى ھىمايە قىلغان ۋە بىرلىكتە قەبىر ۋە گۈمبەزلەرنى چېقىپ تاشلىغان، ئۆز جىنايىتىنى ئېتىراپ قىلىپ كەلگەن بىر ئايالنى رەجىم قىلىشتا ھەمكارلاشقان.

- بىر قىسىم ناچار ئۆلىمالار ئىبنى مۇئەممەرنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھابنىڭ دەۋىتىدىن شەكلەندۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭغا خەت يازغىنىغا ئوخشاش، ئەھسانىڭ ۋالىيسىمۇ ئۇرەيئېر ئىبنى دەجىين ئۇيەيىنە ۋالىيسىغا شەيخنى ئۆلتۈرىۋېتىش توغرىسىدا بىر پارچە مەكتۇپ يوللىغان. ئىبنى مۇئەممەر شەيخنىڭ خالىغان بىر يەرگە كېتىشىنى قاتتىق تەلەپ قىلىشى بىلەن شەيخ ئۇيەيىنەدىن چىقىپ كېتىپ، ئال سەئۇد ئەمىرلىكىنىڭ مەركىزى بولغان دىرئىييە تەرەپكە يول ئالغان ۋە مۇھەممەد ئىبنى سۇۋەيلىم ئەلئۇرەينىنىڭ ئۆيىگە (1158ھـ) مېھمان بولۇپ چۈشكەن. ئۇ يەردىمۇ ئۇنىڭ قېشىغا تالىبلار كېلىپ، ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلغان.

- ھىجرىيە 1139 - يىلىدىن ھىجرىيە 1179 - يىللىرى ئارلىقىدا ھۆكۈمدارلىق قىلغان ئەمىر مۇھەممەد ئىبنى سەئۇد شەيخنىڭ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان ۋە ئۇنى قىزغىن قارشى ئالغان، ئۇنى قوللايدىغانلىقى بىلدۈرگەن ۋە ھىمايە قىلىدىغانلىقىغا ۋەدە بەرگەن. ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۆۋەندىكى سۆھبەت بولۇپ ئۆتكەن، بۇ سۆھبەتنىڭ تارىخىي ئەھمىيىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، بۇ يەردە بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

ئەمىر: ئۆز يۇرتۇڭدىن ياخشى بىر يۇرتقا خوش كەلدىڭىز! ئىززەت ۋە خەيرلىك بىلەن قارشى ئېلىنىسىز!

شەيخ: مەن سىزگە ئىززەت ۋە تەمكىنلىك بىلەن خوشخەۋەر بىرىمەن. بۇ "بىر ئاللاھدىن باشقا ئىلاھ" دېگەن سۆز، كىمكى ئۇنىڭغا ئېسىلسا، ئەمەل قىلسا ۋە ئۇنىڭغا ياردەم بەرسە، ئۇنىڭ بىلەن يۇرتىنىمۇ، ئەلنىمۇ تۇتالايدۇ. ئۇ تەۋھىد كەلىمىسى، ئۇ ئاللاھنىڭ بارلىق پەيغەمبەرلىرى چاقىرغان كەلىمە. زېمىنغا بۇ كەلىمە ئارقىلىق ئاللاھنىڭ مۇسۇلمان بەندىلىرى ۋارىسلىق قىلىدۇ.

بۇنىڭدىن كېيىن، ئەمىر شەيخقا ئىككى شەرتنى قويدى:

بىرىنچىسى، ئۇلارنىڭ يېنىدىن كېتىپ، ئۇلارغا باشقا بىرلىرىنى تېگىشۋەتمەسلىكى.

ئىككىنچىسى، شەيخنىڭ ھوسۇل مەزگىلىدە دىرئىييە خەلقىدىن داۋاملىق ئېلىنىپ كېلىۋاتقان سېلىقنى ئېلىشىغا توسقۇنلۇق قىلماسلىقى.

www.munber.org

بىرىنچى شەرتكە قارىتا شەيخ "قولۇڭنى ئاچ بەيئەت قىلىمەن.. قانغا قان، بۇزغۇنچىلىققا بۇزغۇنچىلىك" دەپ جاۋاب بەردى.

ئىككىنچى شەرتكە قارىتا "ئاللاھ ساڭا نۇرغۇن جايلارنى فەتھى قىلىپ، ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق غەنىمەتلەرنى تولدۇرۇپ بەرسە ئەجەب ئەمەس." دەپ ئىنكاس قايتۇردى.

- شەيخ ھەقىقەتنى ھىمايە قىلىدىغان چوقۇم بىر كۈچ بولۇشى كېرەك، دەپ قارايتتى. چۈنكى، ئاللاھ تائالا قۇرئان بىلەن توختىمىغاننى سۇلتان بىلەن توختىتاتتى.

- شەيخ بىلەن ئەمىر نەجدلىكلەرگە دەۋەتنى يەتكۈزۈش بىلەن ۋاقتىنى ئۆتكۈزگەن. ئەمىر ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئوغلى ئابدۇلئەزىز ئىبنى مۇھەممەد (1111ھـ - 1218) شەيخ دىرئىييەدە ۋاپات بولۇپ، شۇ يەرگە دەپنە قىلىنغانغا قەدەر شەيخقا ياردەملىشىشنى داۋاملاشتۇرغان.

- شەيخنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى بولۇپ، مۇھىملىرى «كتاب التوحيد فيما يجب من حق الله على العبيد»، «كتاب الإيمان»، «كشف الشبهات»، «آداب المشي إلى الصلاة» ۋە «مسائل الجاهليـة» قاتارلىقلاردىن ئىبارەت، بۇلاردىن باشقا فىقھىي، ئۇسۇل ۋە كۆپىنچىراقى تەۋھىدنىڭ ئاساس قىلىدىغان رىسالە، كىتابچىلىرىمۇ بار.

◈ شەيخنىڭ قولىدا نۇرغۇن كىشىلەر ئوقۇغان، ئۇنىڭ تالىبلىرى ۋە تالىبلىرىنىڭ تالىبلىرىنىڭ بىر قىسمىلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

- سەئۇد ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى سەئۇد بولۇپ، ئۇ شەيخ بىلەن بىرگە ياشىغان، ئۇنىڭدىن ئىلىم ئىگەللىگەن ۋە ئىبارەت ئوقۇپ بەرگەن.

- دىرئىييە رايۇنىنىڭ قازىسى ھۇسەين ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب.

- ئەلى ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب: ھۆرمەتكە سازاۋەر ئالىم، ئاللاھدىن بەكلا قورقىدىغان كىشى بولۇپ، قازىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەشكە تەكلىپ قىلىنغاندا رەت قىلغان.

- ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب (1165ھـ - 1224ھـ): سەئۇد ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى سەئۇد مەزگىلىدە دىرئىييەنىڭ قازىسى بولغان. ئىنچىكە چۈشىنىدىغان ۋە مەرىپەتلىك كىشى بولۇپ، مىسىردا ۋاپات بولغان.

- ئىبراھىم ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب: سىپىلىشتۇرمىچىلىقنى ياخشى كۆرىدىغان پەزىلەتلىك ئالىم كىشى ئىدى.

- ئابدۇرراھمان ئىبنى خۇمەيس: دىرئىييەدىكى ئال سەئۇد قەسرىنىڭ ئىمامى بولغان ۋە پادىشا ئابدۇلئەزىز ۋە ئوغلى سەئۇد دەۋرىدە قازىلىق قىلغان.

- ھۇسەين ئىبنى غەننام: «روضة الأفكـار» ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى بولۇپ، مەرىپەت دائىرىسى كەڭ ئالىم ئىدى.

- ئابدۇلئەزىز ئىبنى ئابدۇللاھ ئەلھۇسەين (1237 - ۋاپات بولغان).

www.munber.org

- ھەمەد ئىبنى ناسىر ئىبنى مۇئەممەر

- ئابدۇرراھمان ئىبنى ھەسەن ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب (1193ھـ - 1284ھـ): يۈز ئابرۇيلۇق ئالىم ئىدى، ئۇ چوڭ دادىسىدا ئوقۇپ، ئۇنىڭدىن بىۋاستە ئىلىم ئىگەللىگەن, قازىلىق ۋە ئوقۇتقۇچىلىق ئىشلىرىنى قىلغان. ئۇ «الـرد النفـيس على شبهات داود بن جريس» ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى.

- سۇلەيمان ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب (1200ھـ 1233ھـ) : زېرەك ۋە جاسارەتلىك كىشى ئىدى. ئۇنى دىرئىييە قولدىن كەتكەندىن كېيىن ئىبراھىم پاشا ئۆلتۈرىۋەتكەن. ئۇ «تيسير العزيز الحميد في شرح كتـاب التوحـيد» ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى.

- شەيخنىڭ نەۋرىلىرىدىن شەيخ ئەللامە مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىم (1389ھـ ۋاپات بولغان): سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مۇپتىسى، ئىسلام دىنى ئىشلىرى ۋە قازىلارنىڭ رەئىسى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ ئىلمى، تەھقىق قىلىش، ئەستە تۇتۇش، يىراقنى كۆرۈش قاتارلىقلار بىلەن شۆھرەت قازانغان. ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا غورۇر ئاتا قىلغان. ئۇ يەنە تەمكىنلىك، كۆپ ئىبادەت قىلىش ۋە كەڭ قوللۇقلىقى بىلەن تونۇلغان.

- شەيخ ئەھمەد ئىبنى ئىيسا: «نونيـ ـة ابـ ـن القـ ـيوم» ناملىق كىتابنىڭ ئىزاھلىغۇچىسى بولۇپ، ھىجرىيە 1329 - يىلى ۋاپات بولغان.

- شەيخ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابدۇرراھمان بابتىيىن: بۇ كىشىنىڭ ئۆز دەۋرىدە "نەجد دىيارىنىڭ مۇپتىسى" دېگەن نامى بار ئىدى. ئۇ 1282ھ دە ۋاپات بولغان.

- سۇلەيمان ئىبنى سەھمان: ئۆتكۈر قەلەم ۋە نۇرغۇن ئەسەرلەرنىڭ ساھىبى بولۇپ، ھىجرىيە 1349 - يىلى ۋاپات بولغان.

- شەيخ ھەمەد ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەتىيق (1306ھ دە ۋاپات بولغان)

- يەنە ئۇلارنىڭ ئاساسلىق كىشلىرىدىن بىرى ھازىرقى[1] سەئۇدى ئەرەبىستان پادىشاھلىقىنىڭ باش مۇپتىسى مۆھتەرەم شەيخ ئابدۇلئەزىز ئىبنى بازدۇر.

- سەئۇدى ئەرەبىستان پادىشاھلىقىنىڭ سىرتىدىن مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھابنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلار مۇھەممەد بەشىير ئەسسەھسەۋانىي ۋە مەھمۇد ئەلئالۇسىي ۋە باشقىلار.

- نۇرغۇنلىغان ئالىملار، دەۋەتچىلەر ۋە باشقا بىر قىسىم ئىسلاھات ھەرىكەتلىرى سەلەپىييە ھەرىكىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان.

پىكىر ۋە ئېتىقادلار:

(1) بۇ كىتاپ نەشر قىلىنغان دەۋردە شۇنداق ئىدى. ئەمما ھازىر ۋاپات قىلىپ كەتكەن بولۇپ، سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ھازىرقى مۇپتىسى شەسخ ئابدۇلئەزىز ئال شەيخدۇر- تەرجىمان.

www.munber.org

شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھاب ھەنبەلىي مەزھىپى بويىچە ئوقۇغان، بىراق پەتىۋالىرىدا بۇ مەزھەپتە چىڭ تۇرىۋالماستىن، ئۇنىڭغا قارشى دەلىل ئوتتۇرىغا چىققان ھامان ئۇنى قوبۇل قىلاتتى. ئۇنىڭ دەۋىتى سەلەپ - سالىھلارنىڭ چۈشەنچىسىگە ئويغۇن ھالدا دەلىلگە ئەگىشىشتە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ.

- ئۇ، قۇرئان، سۈننەتكە قايتىش زۆرۈرىيىتى ۋە ئەھلى سۈننەت ۋەلجامائە مەزھىپىنىڭ بېسىلىپ قالغان تەرەپلىرىنى جانلاندۇرۇشنى تەكىتلىگەن.

- دەلىللەرنى چۈشىنىش ۋە ھۆكۈم چىقىرىشتا ئەھلى سۈننەت ۋەلجامائەنىڭ يولىغا تايانغان.

- تەۋھىد ئوقۇمىنى ساپلاشتۇرۇشقا چاقىرغان ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ساغلام تەۋھىد ئارقىلىق ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەلىيىتىگە قايتىشىنى تەلەپ قىلغان. ئۇ، ئاللاھ تائالا ئۆزى ئۈچۈن مۇئەييەنلەشتۈرگەن ۋە پەيغەمبىرى ئاللاھ تائالا ئۈچۈن مۇئەييەنلەشتۈرگەن ئىسىم ۋە سۈپەتلەرنى بىر نەرسىگە ئوخشاتماستىن، ئوبرازلاشتۇرماستىن، ئۆزگەرتمەستىن، بۇرمىلىماستىن مۇئەييەنلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت ئاللاھ تائالانىڭ ئىسىم ۋە سۈپەتلىرى تەۋھىدىنى ئاساس قىلغان.

- ئىبادەت تەۋھىدىگە مەركەزلىشىش. «اللەغا ئىبادەت قىلىڭلار، شەيتاندىن (يەنى شەيتانغا، بۇتلارغا، كاھىنلارغا ئوخشاش ھەرقانداق مەبۇدقا ئىبادەت قىلىشتىن) يىراق بولۇڭلار» - نەھل سۈرىسى، 36 - ئايەت.

- جىھادنىڭ پەرزلىكىنى تىرىلدۈرۈش: شەيختا بىر يەرلەرنى فەتھى قىلىۋاتقان، دەۋەتنى تارقىتىپ، كىشىلەر ئەتراپىغا ئولىشىۋالغان شېرىكنىڭ ئالامەتلىرىنى يوقىتىۋاتقان مۇجاھىدنىڭ ئۆلگىسى بار ئىدى.

- ئۆز دەۋرىدىكى قالاقلىق ۋە نادانلىق سەۋەبىدىن ئومۇملىشىپ كەتكەن خۇراپات ۋە بىدئەتلەرنى بېسىقتۇرۇش. مەسىلەن:

- زىرار ئىبن ئەزور ئىسىملىك ساھابىنىڭ قەبرىسى، سورىغان نەرسەڭنى بېرىدۇ، دېگەن سەپسەتە بىلەن قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش.

- زەيد ئىبنى خەتتابنىڭ دەپ گۇمبەزلەرنى زىيارەت قىلىش.

- بىرى ئەبۇ دەجانىڭ دەرىخى دېسە، ئىككىنچىسى تەرەفىيە دەپ ئاتىۋالىدىغان دەرەخلەرنى ئايلىنىپ يۈرۈش.

- مەغارە دەپ ئاتىلىدىغان ئەمىيرنىڭ قىزىنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلىش.

◈ شەرئىي دەلىللەردىن چىقىرىلغان يەكۈنگە ئاساسەن ۋەسىلە قىلىشنى ئىككى تۈرگە ئايرىش:

- بىرىنچىسى توغرا، دۇرۇس ۋەسىلە بولۇپ، ئۇ ئاللاھ تائالاغا ئۇنىڭ گۈزەل ئىسىم ۋە سۈپەتلىرى ياكى سالىھ ئەمەللەر ۋەياكى مۇسۇلمان بۇرادىرىنىڭ دۇئاسى ئارقىلىق ۋەسىلە قىلىش.

www.munber.org

- ئىككىنچىسى، بىدئەت، چەكلەنگەن ۋە ئۇ ھەقتە ساغلام دەلىل بولمىغان ۋەسىلە بولۇپ، ئۇ سالىھ كىشىلەرنىڭ زاتىدىن بىر نەرسە سوراش. مەسىلەن "پەيغەمبەرنىڭ ھۆرمىتى، پالانى شەيخنىڭ ھۆرمىتى..." دېگەنگە ئوخشاش.

◈ قەبرىلەرنى ياساش، يۇپۇق ئارتىش، چىراق يېقىش ۋە شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك كىلىدىغان بارلىق بىدئەتلەرنى چەكلەش.

◈ تەسەۋۋۇپ تەرىقەتلىرىنىڭ ئازغۇنلۇقلىرى ۋە ئۇلارنىڭ دىنغا ئىلگىرى يوق نەرسىلەرنى ئېلىپ كىرگەن نەرسىلىرىگە قارشى تۇرۇش.

◈ ئىلمىسىز ھالدا ئاللاھنىڭ نامىدىن سۆزلەشنى ھارام دەپ قاراش: «ئۆزەڭلار بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى الله نامىدىن قالايمىقان سۆزلەشنى ھارام قىلدى» - ئەئراف سۈرىسى، 33 - ئايەت.

◈ تاغۇتلارغا قارشى كۆرەش قىلىش: ئۇنىڭ قارىشىچە تاغۇت بەندە ئۆزىنىڭ بەندىلىك ياكى بويسۇنغۇچىلىك ۋەياكى ئىتائەت قىلغۇچىلىق چېگراسىدىن ھالقىپ كىتىشتىن ئىبارەتتۇر. تاغۇتلار بەش تۈرلۈك بولۇپ ئۇلار، ئاللاھنىڭ لەنىتىگە ئۇچرىغان ئىبلىس، ئۆزىگە باشقىلارنىڭ ئىبادەت قىلىشىنى راۋا كۆرگەن كىشى، كىشىلەرنى روھقا ئىبادەت قىلىشقا چاقىرىدىغانلار، غەيبتىن بىر نەرسە بىلىدىغانلىقىنى دەۋا قىلىدىغانلار ۋە ئاللاھ نازىل قىلغان ھۆكۈمدىن باشقا بىر نەرسە بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغانلاردۇر. ئىنسان تاغۇتلارنى كۇپۇرغا چىقارماي تۇرۇپ ئاللاھقا مۆمىن بولالمايدۇ.

◈ ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سۈكۈت قىلغان بارلىق ئىشلار ئىنسانلارغا قىلىنغان مەرھەمەت بولۇپ، ھېچكىمنىڭ ئۇنى ھارام، ۋاجىب، مۇستەھەب ياكى مەكرۇھ دېيىش ھەققى يوق. «ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە ئاشكارا قىلىنسا سىلەرنى بىئارام قىلىپ قويىدىغان نەرسىلەر توغرۇلۇق (پەيغەمبەردىن) سورىماڭلار.» - مائىدە سۈرىسى، 101 - ئايەت.

◈ روشەن دەلىلنى تاشلاپ قويۇپ، ئۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان سۆزلەرنى دەلىل كەلتۈرۈش رافىزىي ۋە خاۋارىجلارغا ئوخشاش ئازغۇنلارنىڭ تۇتقان يولىدۇر. «دىللىرىدا ئەگرىلىك بار (يەنى گۇمراھلىققا مايىل) كىشىلەرپىتنە قوزغاش ۋە ئۆز رايى بويىچە مەنە بېرىش ئۇچۇن، مۇتەشابىھ ئايەتلەرگە ئەگىشىدۇ (يەنى مۇتەشابىھ ئايەتلەرنى ئۆز نەپسى خاھىشى بويىچە چۈشەندۇرىدۇ).» - ئال ئىمران سۈرىسى، 7 - ئايەت.

- پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھالالنىڭ ئېنىق، ھارامنىڭ ئېنىق ئىكەنلىكى، بۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا مۇتەشابىھ (يەنى مەنىسى مۇئەييەن ئەمەس) ئىشلارنىڭ بار ئىكەنلىكىنى زىكىر قىلىپ ئۆتكەن. كىمكى بۇ قائىدىنى بوزۇشقا ياكى ھەر بىر مەسىلە ھەققىدە مۇناسىۋەتسىز سۆزلەرنى قىلىشقا ئورۇنىدىكەن، ئۇ ئازغۇنلۇق ئىچىدەدۇر ۋە ئازدۇرغۇچىدۇر.

◈ شەيخ شېرىكنىڭ تۈرى ۋە ئۇنىڭ باسقۇچلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

- چوڭ شېرىك: ئىبادەت، نىيەت، تائەت ۋە مۇھەببەت شېرىكىدۇر.

www.munber.org

- كىچىك شېرىك: ھاكىم تەرىپىدىن رىۋايەت قىلىنغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ھەدىسىدىكى «كىچىككىنە بولسىمۇ رىيا قىلىش شېرىكتۇر» دېگەن سۆزىگە ئاساسەن - رىيادۇر.

- يوشۇرۇن شېرىك: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «بۇ ئۇممەتتىكى شېرىك قاراڭغۇ كېچىدە، سىلىق تاشنىڭ ئۈستىدە ئۆمىلەۋاتقان قارا چۈمۈلىدىنمۇ بەكرەك يوشۇرۇندۇر» دېگەن سۆزىدە بايان قىلىنغا ئوخشاش شېرىكلەر بولۇپ، مۆمىنلەر بىلمەستىن ئۇنىڭغا ئارىلىشىپ قېلىشى مۇمكىن.

◈ بۇ چاقىرىقنىڭ ئۆلىمالىرى زامانىنىڭ مەسىلىلىرىنى ھېس قىلغان ۋە ئۆز ئەسرىنىڭ پالاكىتىنى چۈشەنگەن. مەسىلەن شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ ئىبادەت تەۋھىدىنى سىڭدۈرۈشكە ۋە ئۇنىڭ قارشىسىدىكى ئىشلارنى بايان قىلىشقا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى ھېس قىلىسىز. چۈنكى، ئىبادەت تەۋھىدى ئىنسان بالاغەتكە يەتكەن چاغدا ئۇنىڭغا تۇنجى بۇيرۇلغان مەسئۇلىيەتتۇر، يەنە شۇنىڭ ئۈچۈن شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ مۇھىتىدىكى ئاساسلىق ئېغىشمۇ بۇ ساھەگە مەركەزلەشكەن ئىدى. بۇ چاقىرىق باشقا ئەللەردە ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن، ئاللاھنىڭ ئىسىم ۋە سۈپەتلىرى بابىدا تېخىمۇ تەپسىلى، تېخىمۇ ئېنىق بايانلارنى بېرىش ئېھتىياجى تۇغۇلدى. چۈنكى، كۆپلىگەن ئىسلام ئەللىرىدە، مىسال ئۈچۈن، شەيخ ئابدۇرراھمان ئىبنى ھەسەن ۋە ئوغلى ئەللامە شەيخ ئابدۇللەتىيف، شەيخ ئەھمەد ئىبنى ئىيسالارنىڭ رىسالىلىرىدە ئۇچرىتىدىغىنىمىزدەك، سۈپەتلەرنى بورمىلاش ۋە ئۆزگەرتىش ئومۇميۈزلۈك ئەھۋال بولۇپ قالغان ئىدى.

- غەربنىڭ بەشەري قانۇنلىرىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان تاغۇت ھۆكۈملىرى كۆپىيىپ كەتكەن بۇ ئەسىردە، بۇ چاقىرىقنىڭ ئۆلىمالىرىنىڭ بۇ قانۇنلارغا قارشى تۇرۇش ۋە بۇ ھەقتىكى ئاللاھنىڭ ھۆكۈملىرىنى بايان قىلىش ئۈچۈن جىددى جاۋاب ۋە موقىم مەيدان بولۇشى كېرەك ئىدى. شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئىبراھىمنىڭ پەتىۋا ۋە رىسالىلىرى بۇنىڭ مىسالى بولالايدۇ.

◈ بۇ چاقىرىق، قارىغۇلارچە تەقلىد قىلىش، ھارغىنلىق ۋە قالاقلىق پەردىلىرى يېپىشقۇلغان ئىسلام ئۇممەتلىرىنى پىكرى جەھەتتىن ئويغۇتۇش ئۈچۈن پائالىيەت ئېلىپ باردى.

◈ ئاۋامغا تەلىم بېرىش، ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈش، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى زىيالىيلارنىڭ زېھنىنى ئېچىپ، ئېتىبارلىرىنى دەلىل ئىزدەشكە يۈزلەندۈرۈش، ئەمىلىلەشتۈرۈش ئۈياقتا تۇرسۇن، ھەرقانداق بىر پىكرنى قوبۇل قىلىشتىن ئىلگىرى مەنبەلەر ۋە ئاساسلىق كىتابلارنى ئەستايىدىل كۆرۈپ چىقىشقا چاقىرىش قاتارلىقلارغا كۆڭۈل بۆلۈش.

ئەقىدە ۋە پىكىرلىرىنىڭ مەنبەسى:

بۇ دەۋەت، ئىلگىرىكى ئۇممەتلەر ۋە ياخشى كۆرۈلىدىغان ئەسىرلەر (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانى، ئۇنىڭدىن قالسا ساھابىلەر..... - تەرجىمان) دىكى

www.munber.org

كىشىلەر تۇتۇپ ماڭغان يولنىڭ داۋامى بولۇپ، ئۇ سەلەپ ـ سالىھلارنىڭ چۈشەنچىسىگە ئويغۇن ھالدا قۇرئان ۋە سۈننەتكە چاقىرىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

تارقىلىشى ۋە تەسىر دائىرىسى:

◈ شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ سەلەپىيىيە چاقىرىقىنى ئومۇمىي دەۋەت ۋە خەلق ھەرىكىتى سۈپىتىدە نەجدلىكلەرنىڭ ئاساسىي قاتلىمى قوبۇل قىلغان. سەئۇدى ھۆكۈمدارلىقىنىڭ ھىمايىسى بىلەن مەككە مۇكەررەمەدە ھىجرىيە 1219 ـ يىلى ۋە مەدىنە مۇنەۋۋەرەدە ھىجرىيە 1220 ـ يىلى ھۆكۈمەتتە ئەڭ يۇكسەك ئورۇننى ئىگەللىگەن.

ـ ئۇرۇش مەزگىللىرىدە ئۇرۇشۋاتقان ئەسكەرلەر سېپىدە بۇ دەۋەتنىڭ ھىمايىچىلىرىنىڭ كۈچلۈك تەسىرى بار ئىدى. ئۇلار بۇ ئەسكەرلەر توغرىسىدا مۇنداق دەپ يېزىشىدۇ: «ئۇلار ۋاقتى كەلگەندە مۇئەززىنلەر ئەزان ئوقۇيدۇ ۋە بىر ئىمامنىڭ ئارقىسىدا قورقۇش ۋە ھېيىقىش ئىچىدە ئىنتىزاملىق بىر سەپكە تىزىلىدۇ.» ۋە گازارمىلىرىدا «مۇشرىكلەرگە، ساقاللىرىنى ئالغۇچىلارغا، زىنانى ھالال سانىغۇچىلارغا، ھەزىلەكلەرگە، ھاراق ئىچكۈچىلەرگە، نامازنى تاشلىغۇچىلارغا، ئۆسۈم يىگۈچىلەرگە، ئادەم ئۆلتۈرگۈچىلەرگە ۋە ھارامنى ھالال سانىغۇچىلارغا قارشى ئاتلىنىڭلار!» دەپ نىدا قىلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ نامى ھەممە يەردە زىكىر قىلىنىدىغان بولدى، ئۇلار ھەققىدە ياخشى كىشىلەرمۇ، يامان كىشىلەرمۇ سۆزلىدى، ئىشلىرى دۇنيانىڭ ھەممە تەرىپىگە تارقالدى.

◈ بۇ ھەرىكەت ئىسلام دۇنياسىدا مەيدانغا كەلگەن ئىسلاھات ھەرىكەتلىرىگە بىۋاستە ياكى ۋاستىلىك ھالدا ئىز ۋە ئەسەرلىرىنى قالدۇردى.

شۇ نەرسە ئايانكى، مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ سەلەپىيىيە چاقىرىقى ئۇنىڭغا يامانلىق كۆزى بىلەن قارىغان، ئۆزلىرىگە تەھدىت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ھەققىدە يالغانلارنى تارقاتقان كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ تەسەۋۋۇپ ئەھلى ۋە ئازغۇن پىرقىلەردىن ئىبارەت بىدئەتچىلەرنىڭ دۈشمەنلىكلىرىدىن ئەمىن بولالمىدى. ھەق بىلەن باتىلنىڭ ئارىسىدىكى كۆرەشتە بۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشى نورمال ۋە تەبىئىي ئەھۋال ئىدى. شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھابنىڭ سەلەپىيىيە دەۋىتىگە ئەگەشكەنلەرنىڭ بەزىلىرىنى توغرا بولۇپ قېلىش ئېھتىماللىقى بار بىر قىسىم ئىشلاردا ئەيىبلەشتى.

مەسىلەن بۇ ئەيىبلەشلەرنىڭ بىرى، بۇ دەۋەتنىڭ بەزى ئەگەشكۈچىلىرىنى بىر خاتالىقنى كۆرگەندە قاتتىق تۇرىۋېلىش، شېرىك ۋە بىدئەت مەسىلىلىرىگىلا مەركەزلىشىۋېلىپ، ئىسلامنىڭ سىياسەت، جەمئىيەت ۋە ئىقتىسادقا مۇناسىۋەتلىك باشقا تەرەپلىرىنى ئېتىبارغا ئالمايدىغانلىق بىلەن سۈپەتلەش. بۇ ئىش يېڭى ئەگەشكۈچىلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە ئۆزگەردى، ئۇلار جەمئىيەتكە ۋە ئىسلامنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئومۇمىيلىقىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە باشلىدى ۋە بۇ كۆڭۈل بۆلۈش دەۋەتنىڭ پائالىيەتلىرىدە روشەن ئىپادىلەندى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى

www.munber.org

دۇنيانىڭ نۇرغۇنلىغان ئەللىرىدىكى ئومۇمىي دەۋەت ۋە قوتقۇزۇش پائالىيەتلىرىنىڭ كونتروللىقىنى قوللىرىغا ئالدى.

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى، شەيخ مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋاھھابنىڭ سەلەپىييە چاقىرىقى ـ خالىس تەۋھىد ئەقىدىسىگە قايتىش ۋە روشەن دىنىمىز مەيدانىغا كەلگەندىن بويان سەلەپ ـ سالىهلار تۇتۇپ كەلگەن يول بىلەن مېڭىشقا دەۋەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ دەۋەت قۇرئان، سۈننەتكە ۋە دەلىللەرنى چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلىشتا ئەھلى سۈننەت ۋەلجامائەنىڭ مېتودىغا تايانىدى. شەرتلىرى ۋە بەلگىلىمىلىرى ئاساسىدا ئىجتىهاد بابىنى ئېچىشقا. تەۋھىدنى شېرىككە ئوخشاش ئىشلاردىن تازىلاشقا ۋە شېرىككە ئېلىپ بارىدىغان ئىشلارغا قارشى تۇرۇشقا چاقىردى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلار تەۋھىد ئەقىدىسىدە ئاللاھ تائالانىڭ ياراتقۇچى ۋە رىزق بەرگۈچى ئىكەنلىكىگە ئوخشاش رەببانىي تەۋھىد بىلەن ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەستىن ئىبادەت قىلىدىغان، ئاللاھنى ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىش بىلەن بىر، دەپ تونۇيدىغان ئىلاھىي تەۋھىد بىلەن تەڭ ئېلىپ مېڭىشى ۋاجىب. ئاللاھ تائالا يىگانە بىردۇر، ھەممە الله غا مۇھتاجدۇر، الله بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس، ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئاللاھ تائالانى ئىسىم ۋە سۈپەتلىرىدە بىر نەرسىگە ئوخشاتماستىن، ئوبرازلاشتۇرماستىن، ئۆزگەرتمەستىن ۋە بورمىلىماستىن يىگانە دەپ تونۇشنى تەقەززا قىلىدۇ. جىهادنى تىرىلدۈرۈش، ئىسلام جەمئىيەتلىرىدە كەڭ تارقىلىپ كەتكەن شېرىككە ئائىت ئىشلار، خۇراپات ۋە بىدئەتلەرنىڭ بارلىق شەكىللىرىگە قارشى تۇرۇشقا چاقىرىدۇ. بۇ يېقىنقى زامانىدىكى ئىسلام بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان بىر دۆلەت قۇرۇشقا قادىر بولالىغان يىگانە ئىسلاھات چاقىرىقىدۇر.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

- ئوسمان ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى بىشر ئەلھەنبەلىي: عنوان الد في تاريخ النجد، سەئۆدى ئەرەبىستان پادىشاھلىقى مائارىپ مىنىستىرلىكى نەشرىياتى.
- شەيخ ھۈسەين ئىبنى غەننام: روضة الأفكار، د.ناسىرۇددىن ئەلئەسەد تەرىپىدىن تەھقىق قىلىنغان، ئەلمەدەنىي باسمىخانىسى، مىسىر.
- د.ئەھمەد مۇھەممەد ئەززەبىيب: آثار الشيخ محمد بن عبد الوهاب، ئوفست ئەھلىييە باسمىخانىلىرى، رىياد ـ 1397ھ.
- ئابدۇلھەلىيم ئەلجۇندىي: الإمام محمد بن عبد الوهاب انتصار المذهب السلفي، مائارىپ نەشرىياتى ـ مىسىر.
- ئەھمەد ئابدۇلغەفۇر ئەتتار: محمد بن عبد الوهاب، - 1397ھ باسمىسى.

www.munber.org

- ئابدۇرراھمان سۇلەيمان ئەررۇۋەيشىد: الوهابية: حركة الفكر والدولة الإسلامية، پەنلەر نەشرىيات ـ قارھىرە. 1977م/ 1397ھـ

- ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سەئۇد ئىسلام ئۇنۇېرسىتېتى تەتقىقات مەركىزى: بحوث أسبوع الشيخ محمد بن عبد الوهاب ، رىياد_ 1403ھـ / 1983م.

- ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سەئۇد ئىسلام ئۇنۇېرسىتېتىكىتابچىلىرى: مؤلفـات الشيخ الإمام محمد بن عبد الوهاب - رىياد.

- مەنەر باسمىخانىسى: مجموعة الرسائل والمسائل النجدية

- شەيخ ئابدۇرراھمان ئىبنى ئابدۇرراھمان ئىبنى ئابدۇللەتىيف ئال شەيخ تەرىپىدىن تەھقىق قىلىنغان ۋە ئىلاۋە يېزىلغان كىتاب: في سيرة محمد بن عبدالوهاب، پادىشا ئابدۇلئەزىز نەشرىياتى كىتابچىلىرىدىن.

- مۇھەممەد كامال جۇمئە: انتشار دعوة الشيخ محمد بن عبد الوهاب خارج الجزيرة العربيـة، پادىشا ئابدۇلئەزىز نەشرىياتى كىتابچىلىرى ـ رىياد. ئىككىنچى باسما، 1401ھـ/ 1981م.

- نامەلۇم يازغۇچى: كيف كان ظهور شيخ الإسلام محمد بـن عـبد الوهـاب، د.ئابدۇللاھ ئەسسالىھ ئەلئۇسەيمىن تەرىپىدىن تەتقىق، تەھقىق ۋە ئىلاۋە يېزىلغان_ پادىشا ئابدۇلئەزىز نەشرىياتى كىتابچىلىرىدىن ـ رىياد، 1403ھـ ـ 1983م.

- ئابدۇلئەزىز ئەلئابدۇللەتىيف: دعاوى المناوئين لدعوة الشيخ محمد بن عبد الوهاب، ۋەتەن نەشرىياتى.

- ئابدۇلمۇتەئال ئەسسەئىيدى: المدون في الإسلام من القرن الأول إلى القرن الـرابع عشـر الهجري

- د.مۇھەممەد ئابدۇللاھ ئەلئەجلان: حركة الإصلاح والتجديد في نجـد، (بۇ 1405ھـ/ 1986مىلادىدا بەھرەيندە ئۆتكۈزۈلگەن ھازىرقى زامان ئىسلامىي پىكىر يۈزلىنىشلىرى ناملىق ئىلمىي تەتقىقات يىغىنىغا سونۇلغان ماقالە.)

- د.راجىھ ئەلكۇردى: الاتجاه السلفي بين التأصيل والمواجهة، (بۇ 1405ھـ/ 1986مىلادىدا بەھرەيندە ئۆتكۈزۈلگەن ھازىرقى زامان ئىسلامىي پىكىر يۈزلىنىشلىرى نامىلىق ئىلمىي تەتقىقات يىغىنىغا سونۇلغان ماقالە.)

- سالاھۇددىن مەقبۇل: أثر دعوة شيخ الإسلام ابن تيمية في الحركـات الإسـلامية المعاصـرة، ئىسلام ئىلمىي تەتقىقاتلىرى بىرلىگى ـ يېڭى دېلھى.

- سالىھ ئەلئەبۇد: عقيدة الشيخ محمد بن عبد الوهاب

- ئەھمەد ئىبنى ھەجەر ئال بۇتامىي: الشيخ محمد بن عبد الوهاب

- مەسئۇد ئەننەدەۋي: محمد بن عبد الوهاب مصلح مظلوم ومفترى عليه

www.munber.org

- ئابدۇللاھ ئەلئۇسەيمىين: محمد بن عبد الوهاب حياته وفكره
- مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇللاھ ئەسسەلمان: دعوة الشيخ محمد بن عبد الوهاب
- ئابدۇللاھ ئەلبەسسام: علماء نجد خلال ستة قرون
- ئابدۇرراھمان ئال شەيخ: مشاهير علماء نجد
- ئابدۇرراھمان ئەلقاسىم (توپلىغۇچى): الدر السنية في الأجوبة النجدية
- مۇھەممەد جەمىيل زەينۇ: دعوة الشيخ محمد بن عبد الوهاب بين المؤيدين والمعارضين والمناوئين
- د.مۇھەممەد ئىبنى سەئد ئەششۇۋەيئىر: تصحيح خطأ تاريخي حول الوهابية

www.munber.org